

TS 12.2.2011

Alakerta

Jukka Valtasaari

Kirjoittaja on suurlähettiläs. Kirjoitus perustuu Suomen Atlantti-Seuran ja Turun yliopiston politiikan tutkimuksen laitoksen ”Suomi ja transatlanttiset suhteet – Kylmästä sodasta Afganistaniin” Studia Generalia -luentosarjassa pidettyyn luentoon.

TÄSTÄ ON KYSYMYS

1. Kylmän sodan jälkeen kehittyi maailmankuva kummankin puolen Atlanttia eri suuntiin.
2. Tiedonkulun vapaus tarjoaa mahdollisuuden arvojen ja demokratian edistämiseen.
3. Turvallisuuspolitiikka säilyy transatlanttisen suhteen ytimenä. Siitä keskustelevat Naton ja EU:n yhteiset jäsenet pöydissään.

Atlantismien idea uudessa maailmassa

Idän suunnalla sananlasku kuuluu: tulevaisuuden ennustaminen on helppoa, mutta menneisyyden ennustaminen vastaavasti vaikeaa. Transatlanttisessa suhteessa on päinvastoin. Tulevaisuus ei ole sellaista kuin sillä oli tapana olla, lainatakseni pesäpallofilosofi Yogi Berraa, Yhdysvaltojen Konsta Pykkästä.

Historiassa taas on paljon yhä ajankohtaista. Yhdysvaltojen osallistuminen ratkaisi kummankin maailmansodan tuloksen. Toisen maailmansodan jälkeinen järjestys rakennettiin presidentti Franklin D. Rooseveltin ajatuksen mukaan yhteisille arvoille, kansainvälisille järjestöille, Euroopan taloudelliselle jälleenrakentamiselle ja turvallisuustakuille, siis Natolle, viimeksimainitun varmistamiseksi

Nato oli siis eurooppalaisten ehdottama poliittinen järjestely, joka sai sotilaallisen sisältönsä Euroopan jakauduttua kahtia ja ”ydinaseiden jäädytettyä historian”, kuten presidentti Charles de Gaullen keskustekumppani Raymond Aron sanoi.

Atlantismi jäi meillä sivuraiteelle. Eikä ihme, mehän asemoimme itsemme suhteessa itäiseen naapuriin, pidimme yhtäläistä etäisyyttä suurvaltoihin ja integroiduimme Länsi-Euroopan talouteen.

Tilanteen salliessa teimme poliittisia avauksia, joista Etyk, aloitteet aseriisunnassa,

Itämerellä ja pohjoisen suunnalla ovat esimerkkejä. Hyvin meni, kansainvälinen asemamme selkeni ja saimme Länsi-Euroopan integraatiosta roimat bonukset. Mutta samalla syntyi sivullisen osaamisvaje transatlanttisten suhteiden alalla.

Kylmän sodan jälkeen kehittyi maailmankuva kummankin puolen Atlanttia eri suuntiin. Rauhanosingon jaossa ainoaksi suurvallaksi jäänyt Yhdysvallat säilytti voimankäytön keinot Euroopan korvatessa ne yhteisöllisyydellä, terveellä järjellä ja neuvotteluilla.

Yhdysvaltojen ja Naton ongelmaksi muodostui miten harjoittaa politiikkaa ”ilman vihollista”, Naton laajentamisesta käytiin Washingtonissa kiivas väittely. Sotilaat vastustivat, samoin aluksi ulkoministeriö, mutta Valkoinen Talo ja siellä presidentti Bill Clinton ja hänen turvallisuuspoliittinen neuvonantajansa Tony Lake kannattivat ja asia ratkesi sillä. Nato politisoitui edelleen.

Suomen ongelmaksi taas tuli miten olla puolueeton suurvaltojen välillä, joista Neuvostoliitto oli jättänyt pelikentän geopolittisen katastrofin seurauksena, kuten pääministeri Vladimir Putin myöhemmin luonnehti.

Sitten opetti Siperia. Bosniassa ei selvitty Euroopan kauniilla puheilla eikä Irakissa Yhdysvaltojen sotilaallisella voimalla.

Bosniassa ryhdyttiin Daytonin sopimuksen jälkeen turvaamaan rauhaa yhdessä, Naton johdolla. Amerikkalainen, venäläinen, pohjoismaiset ja kymmenien muiden maiden yksiköt toimivat amerikkalaisen kenraali William Nashin komennossa. Se oli oikein malliesimerkki transatlanttisesta yhteistyöstä.

Irakin oppi taas oli, että suurvalta ei legitimizeettinsäkään puolesta selviä ilman liittolaisiaan ja että Euroopan yhteinen ulkopoliittikka syntyy vain puhumalla yhdellä äänellä. Se ei viime vuosikymmenen alussa luonnistunut.

Transatlanttiselle yhteistyölle oli 1990-luvun puolivälissä hyväksytty ns. yhteinen asialuettelo, NTA, joka pääosin koski taloutta. Naton strateginen konsepti hyväksyttiin 1999. Tuon ajan jälkeen on kutakuinkin kaikki muuttunut.

Nato ja EU ovat laajentuneet, Naton ja Venäjän yhteistyö on uudessa kuosissa, Irak, Afghanistan, Serbia, Iran ja Pohjois-Korea koettelevat, samoin pankkikriisi ja verkkoterrorismikin ovat tulleet kuvaan. Globaalit ongelmat, kuten energia ja ilmasto odottavat vuoroaan nekin.

Mistä löytyy uusi juoni yhteistyölle? Hyvä peruste on välttämättömyys. Pääosasta teknologian innovaatio toiminnasta, 2/3 suorista ulkomaisista investoinneista ja 1/3 ulkomaankaupasta tapahtuu transatlanttisten kumppanien toimesta. Osapuolet siis

tarvitsevat toisiaan ja muut heitä.

Yhdysvaltojen strategista kielenkäyttöä hallitsevat tätä nykyä sanat partnership, kumppanuus, joka on peräisin Georg W. Bushin hallinnon ajalta ja engagement, sitouttaminen, Barack Obaman ajalta. Kumpikaan ei korvaa diplomatiaa, mutta molemmat ovat sen välttämättömiä edellytyksiä.

Transatlanttisen suhteen laajeneminen asiallisesti ja maantieteellisesti on tehnyt siitä maailmanpolitiikkaa, jota ei enää voi viedä eteenpäin kysymys kysymykseltä kuten kylmän sodan aikaan. Siihen pätevät siksi kaikki maailmanpolitiikan lait, joista ensimmäinen on, että valta ei ole vakio.

Jos käytetään tavallisia mittareita, bkt:n, väestön rakenteen, teknologian ja puolustusmenojen kehitystä, Atlanttiset kumppanit, Eurooppa varsinkin, menettävät asemiaan, samoin Japani, Kiina, Intia ja Brasilia kohentavat niitä.

Valtaa jakaa myös luonnonvarojen niukkuus. Iranin ja Venäjän arvioidut öljy ja maakaasuvarat ovat suuret, niiden merkittävimmät käyttäjät ovat Kiina ja Intia. Syntyy uusia intressiryhmiä. Pohjolan jäätikköjen sulaminen lisää Venäjän merkitystä ja antaa Suomellekin tilaisuuden.

Tiedonkulun vapaus tarjoaa mahdollisuuden arvojen ja demokratian edistämiseen. Mutta se on myös kaatanut imperiumeja, kuten Neuvostoliiton, ja tuottaa autoritäärisille johtajille ongelmia, esimerkiksi Filippiineillä 1990-luvun lopussa ja Lähi-idässä tänään. Riskeihin kuuluu, että verkot ovat kaikkien, myös al-Qaidan käytössä ja että ne vuotavat kuten Wikileaks todistaa.

Geostrategian tärkeimmät muutokset johtuvat kauhukuvasta: joukkotuhoaseet terroristien käsissä. Yhdysvaltojen strategiseen kielenkäyttöön ovat ilmestyneet sanat ydinaseeton maailma ja ydinkoekiellon hyväksyminen.

Globalisaatio on toimintaympäristö, jossa suuri osa tavoitteista on yhteisiä ja yhteistyö siksi välttämätöntä. Nollasummapeli, jossa toinen voittaa sen minkä toinen häviää, ei ole enää hedelmällinen lähtökohta edes Yhdysvaltojen ja Kiinan suhdetta, ns. G2, tarkasteltaessa. Pienet valtiot ymmärtävät suuria paremmin milloin suvereniteetin rajat tulevat vastaan.

Entä mitä tehdä?

Talous on kaikki kaikessa. Jos otamme lähtökohdaksi vuoden 2005, transatlanttiset kumppanit ovat lisänneet maailman kansantuotteeseen noin 1,5 biljoonaa dollaria, Kiina noin 3,5 biljoonaa dollaria. Toimenpiteillä maailmankaupan vapauttamiseksi, julkisten talouksien kurissapitämiseksi, finanssivalvonnan tehostamiseksi ja luottamuksen

palauttamiseksi euroon on meillä jo kova kiire, mutta Kiinankin sopeutumisen aika tulee. Ympäristöä ja energiaa varten tarvitaan yhteisiä standardeja ja yhteisiä mekanismeja teknologian rahoittamiseksi. Julistuksethan eivät vähennä päästöjä. Rahaa on vähemmän, hallitukset kiristävät kukkarojaan ja pankit vähentävät velkaantuneisuuttaan.

Euroopan unionin sopisi terästä strategista otettaan näihin tavoitteisiin pääsemiseksi. Vaikeaa se on hallituksille, mutta välttämätöntä varsinkin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan, energian ja ympäristön aloilla.

Turvallisuuspolitiikka säilyy transatlanttisen suhteen ytimenä. Siitä keskustelevat Naton ja EU:n yhteiset jäsenet pöydissään. Jos Naton ja Venäjän yhteistyö saa ilmaa siipiensä alle ja turvallisuuden parantamiseen Itämeren piirissä käydään käsiksi yksissä tuumin osana Euroopan kokonaisuutta, yksin Suomen omat edut edellyttävät paikan löytämistä sellaisessa pöydässä, jossa äänemme kuuluu.